

Kniha Ludvíka Kuby

ČTENÍ O LUŽICI

vyšla

za spolupráce

Českolužického spolku

»ADOLF ČERNÝ«

ve Vydavatelstvu

„Družstevní práce“

v Praze

Vytiskla ve 2000 výtiscích

Průmyslová tiskárna

v Praze

na podzim roku

1925

pohlednice, jež jsme kdy dostali, a dovolte, abych na chvílku odskočila."

Odskočila, zdálo se nám, k telefonu, neboť zaslechli jsme hned nato, jak točí vrčivou klikou. Ale co jsme se probírali knihami a pohlednicemi, pozorujeme, že klikou točí poněkud dlouho.

Pohlédnu bezděky otevřenými dveřmi do poštovní místnosti a vidím, že to tentokráte nevrčí klika u telefonu, nýbrž u kávového mlýnku.

„Čekejte! Čekejte! Hned budu s kávou hotova!" volá milá paní Čornaková, bojíc se, abychom neutekli.

A za chvílku jsme seděli u stolu, na němž se nadouvala veliká kouřící konvice, vedle se rozplýval na talíři med, jež nám ihned mazala na chleba.

Mezitím přijel zpocený její manžel a přisedl. Vyprávěl, co zkusila jeho manželka za vojny, když on se toulal po Rusku a ona vše musila obstarávat.

„Muže i syna jsem tam měla," vyprávěla, ukazujíc nám jejich fotografie ve vojenských ústrojích.

„Nu, a co vaše žena?" obrátila se ke mně. „Ta musila zůstat doma a ošetřovat prasata a dobytek?"

„Nemáme nic takového."

„To je však škoda! Jaká pak je domácnost' bez dobytka?"

„U nás, v Praze, to nejde."

„Tak? Vy jste z Prahy? To mi musíte odtamtud poslat nějakou pěknou pohledku."

Rozumí se, že jsem její přání splnil. A nejednou.

Jan Kušk, „herc" (hudec).

(1923.)

Jedna z prvých otázek, které jsem svým přátelům v Lužici na své pouti r. 1922 kladl, byla: Nuže — co srbské husle?

Ačkoliv jsem byl na odpovědi nepříznivé připraven, bodly přece.

Tak tedy huslí a „herců" již není... S tím se musíme smířiti. Byl jsem rád, když aspoň mistr pekařský, p. Just v Khrósčicích, mi svoje husle, náhodou zachráněné, ukázal a na ně zahrál, třebaš jen ochotnický. Neměl ani školy, ani ohně pravých starých srbských herců. Měl jen úctu a lásku k staré památce a musil jsem i za to býti vděčným.

Jednoho dne však vlídný můj hospodář, p. Jiří Wjenka v Khrósčicích, ukázal mi pohledku, představující srbský svatební průvod se šesti hudebníky v čele. Dva nejprvnější měli srbské husle. Jednoho z nich, staršího, jsem poznal. „To je Pan," pravím.

„Ano," povídá můj druh. „A ten druhý je Jan Kušk," dodává.

„Již jsou oba mrtvi," pravím s povzdechem.

„Nikoliv oba, jenom Pan. Kuška najdete v nedalekých Směčkecích. Má tam hospodu."

„Co pravíte? Kušk je dosud živ?" zvolám překvapeně.

„Ovšem. Ale je už stár a nehraje."

„Musím k němu," pravím. Byltě mi znám pouze jménem, osobně nikoliv. A věděl jsem, že to byl jeden z nejlepších srbských herců.

K večeru po práci jsem se vydal na cestu do Směčkec. Tři čtvrti hodiny na severozápad bělely se na vršíčku v tmavém borku přívětivé chaty. Hned u krajních chalup jsem se ptal na Kuška.

„Tady už není, je ve Worklecích," zněla odpověď. A ochotný občan podrobně udává, kde ho najdu. „Je tam v podnájmu u vzdálených příbuzných a živí se správkou bot. Na hospodského je už stár," vysvětloval souseď.

Letím do Worklec. Neení to daleko, něco přes čtvrt hodiny. A jde se s kopce. Osada roztomilá, protkaná rybníčky a hustým, nádherným stromovím. Leží v dolíku. Byl jsem tam hnedky. Také jeho obydlí jsem vbrzku vypátral

a zároveň zvěděl, že Kušk je ještě na poli, na jeteli. Nežli jsem se mohl nad jeho nepřítomností zamrzetí, vrzla vrátka a do dvora se vevalil vozík, vrchovatě naplněný krmivem, a za ním se objevila mohutná postava krásného starce. Zpod širokého slamňáku sršelo dvě jiskrných zraků a trčel směle orličí nos. Stíraje pot s čela, spokojeně se statný hudec usmíval, když jsem mu řekl, že ho chci vymalovati hrajícího. Sundal bez vyzvání husle a přiladiv je, počal ihned hráti. Oči mu zajiskřily ještě více a ústa pozpěvovala.

On radostně hrál, já radostně poslouchal. Radostně — neboť jsem se nenadál, že ještě uslyším mistra srbských huslí v plné síle a s mladickou svěžestí hrajícího a zpívajícího! Dal jsem průchod svým pocitům a milý Kušk — stejně s pýchou jako s žalem — se prohlásil za posledního pěstitele srbských huslí... Nikdo se huslím neučí, nikdo o ně nestojí; on je rozezvučí již jen pro sebe. V hospodách ozývají se jen husle „německé“. Také ve zdejších kostele (zámecké kapli) hraje, a to na varhany. Chlubil se mi, že nejen umí psáti noty, ale i hráti „generalbas“. A je tomu vskutku tak. Má doma i harmonium, na něž dovede velmi slušně spojovati trojzvuky.

Jan Kušk stojí za to, aby byl poznán a popsán. Dnes*) mu je sice 77 roků (* 1846 v nedaleké Lysé Hoře u Njeswačidla), ale je dosud mladíkem stejně fysicky jako duševně. Není pravda, že mu brání léta, aby hrál ve veřejnosti. Nehraje pouze na *srbské* husle, a to proto, že o to nikdo již nestojí. Svoje nástroje má sice všechny v vzorném pořádku, ale srbské husle opatruje nejpečlivěji; má je nejraději. S nimi se mazlí. S pýchou mi ukazuje svůj nástroj. Je stár přes 200 let. Dostal jej od svého učitele Michaľa Hórnika, překupce (kupce) v Khróscicích (byl to strýc slavného učence a buditele M. Hórnika, zrozeného

právě zde, ve Worklecích). Jan Kušk je nadaný člověk, jenž — třebas po celý život pěstil hudbu a šenkoval palenc (kořalku) a pivo (hlavně v nedalekých Nowoslicích) — může se nyní na stará léta obživiti jako zručný obuvník.

Jeho pověst v Horní Lužici byla veliká. Málokterá svatba se bez něho obešla. Několikrát hrál před saským králem v Drážďanech, což byly, jak snadno pochopíme, jeho nejmohutnější životní dojmy. Proto mu zůstaly Drážďany měřítkem pro ostatní svět vůbec. Když jsem mu řekl, že jsem z Prahy (kterou podle jména znal), nemeškal se optati, je-li také tak velká jako Drážďany? A když slyšel, že větší, podíval se na mne zvláštním způsobem, nevím, zda zaraženě nebo uraženě. Ptal se honem dále, máme-li též tramway? Nerad slyšel, že ano. Stejně při malování, když se optal, kde jsem se tomu řemeslu učil a když slyšel, že mimo jiné též v Paříži, vytasil se s týmiž otázkami: je-li Paříž veliká jako Drážďany a mají-li tam také tramway? Rozpačitě jsem mu řekl, že by se z Paříže dalo nakrájeti několik saských residencí a vítal jsem, že aspoň, pokud se týče tramwaye, jsem mu mohl způsobiti částečné potěšení zprávou, že elektrickou tramway měla mnohá menší města, jako na př. Sarajevo v Bosně nebo Bělehrad v Srbsku dříve než Paříž. (Že zde odklady měly důvod ve vrchním vedení drátu, jež znešvaruje krásný vzhled ulic, jsem ovšem neřekl.)

Bylo to v sobotu večer, když jsem Kuška objevil. Dohodli jsme se, že k němu v pondělí ráno přijdu s malířským náradím.

Všecek jsa nadšen mne Kušk vyprovodil a všecek jsa nadšen jsem se odebral do blízkého hostince k opozděné večeri, kterou mi připravila vždy ochotná paní Pjetašová, výborná kuchařka, jejíž manžel, hostinský a řezník, je spolu roztomilý a vtipný společník. Byl jsem toho večera ve znamenité náladě a těšil se nedočkavě na pondělek.

*) Psáno 1923.

Obklopeni jsouce v malé světničce obuvnickým nářadím a nahromaděnou obuví, jež se tu kolkolem válela a jako napolo leklé ryby a zmírající škeble po přištípku jako po spasném doušku práhla, věnovali jsme — Kušk a já — několik půldnů tuhé práci. Vymaloval jsem Kuška ze dvou stran, aby bylo dobře viděti, jak se drží srbské husle. Kušk při tom stále hrál a pěl nebo vyprávěl. Byl bych tehdy potřeboval aspoň o dva páry rukou více, neboť i vyprávění i zpěvy zasluhovaly zápisu. Měl jsem určitý dojem, že mnohá z rejí srbských, jež hrál a pěl, zapsána dosud nebyla. Zapsal jsem si mezi malbou aspoň udání, že srbské husle vyráběl kdysi Wočka v Džěžnikcích u Budyšina.

Kušk zná dobře našeho Adolfa Černého a Lužičana Dra A. Muku. Měl však o nich — nevím, čím vinou — poněkud nesprávnou představu. Navštívili prý ho jednou a on jim dovolil zapsati si srbské reje. Potom prý je rozprodali do celého světa a, kdežto on z toho nic nemá, oni stržili ohromných peněz. Přiznal se mi, že mu to kdosi s naprostou jistotou tvrdil.

Vypudil jsem mu nesmysl z hlavy, ale nepřiznal jsem se, že i já se srbskými rejami „keřasoval“ a to ještě před Černým a Mukou, sebrav a vytisknuv jich na 200 čísel již r. 1886.*) Naopak: mnul jsem si v duchu spokojeně ruce a děkoval osudu, že mne ušetřil popularity, v níž se slunili jmenovaní moji přátelé.

S Kuškem jsme se v brzku spřátelili. Slíbil jsem mu, že vyzvu srbské studentstvo, jež v nejbližších dnech mělo mítí svoji skhadžowanku (schůzi) v nedalekých Njebjelčích, spojenou s koncertem a divadlem, aby Kuška pozvali k veřejnému vystoupení, ba vyslovil jsem naději, že se mi podaří, abych ho dostal ve vhodné chvíli i do Prahy, aby nám ukázal svoje umění. Kušk byl v zápalu a nadšení.

*) V Časopisu Mać. Serbskeje.

Tím rázněji se v přestávkách chopil některé boty, jež v koutě dlouhou chvíli zívala a dychtivě čekala, až mistr strun ustoupí mistru dratví.

Prvý slib jsem splnil. Studentstvo Kuška pozvalo na slavnost. Hrál svoje ‚reje‘ (tance) za velikého nadšení. Šbírka v jeho prospěch uspořádaná vynesla velmi slušnou částku. Školní ředitel Hila z Khrósćic měl krásný proslov. Vylíčil jeho význam a cenu jeho umění a vyzval ho veřejně, aby včas opatřil si učně a zabránil zániku srbských huslí. Žádal veřejnosti lužické, aby Kuška nezapomínala o svých zábavách a slavnostech a vážila si ho a cenila ho, jak toho zasluhuje.

Kušk měl tehdy velký a slavný den.

Kušk byl „poslední Mohykán“ pravého národního umění hudebního.*)

Flins - staroslovanský lužický bůh.

Pojednání nikoliv mythologické.

(1923.)

Ani učené, ačkoliv by se takovým lehkou mohlo státi, neboť míním promluvit o kultu pohanského božstva, jenž se nejen podnes zachoval, ale i dosud bují v úžasné míře. Stačilo by, kdybych vypsal a opsal četná místa z knih tlustých i tenkých, starých i nových, v závorkách uvedl řady jmen řeckých, sanskritských a jiných, vyslovil několik lichých domněnek, jež by se daly snadno vyvrátiti — a věc by byla hotova.

Takovým činem nechci zhřešiti. Cíl můj jest zcela nevinný a látkou vlastní je toliko — lužická kuchyně.

*) K nám, bohužel, již nepříjde. Zemřel letošní zimy, v prosinci r. 1924...